

nju. To naj bi pomagalo obvladovati nered in anarhijo ter blažiti negativne učinke neoliberalne ekonomije. Namesto vseobsežnega je za "postmoderno stanje" primernejše strateško načrtovanje, katerega naloga je predvsem usklajevati interese različnih akterjev ter omogočati sodelovanje in partnerske odnose pri skupnem snovanju strategij, politik in načrtov; je v vlogi "posrednika in koordinatorja", ne pa narekovalca izvršenih dejstev/ načrtov.

V uvodu drugega dela knjige se Drago Kos sprašuje, ali je mogoče v razmerah postmoderne razdrobljenosti oblikovati model vključevanja socioloških analitskih postopkov v neposredno prakso načrtovanja in urejanja prostora. Takšnega modela sicer ne ponudi, se pa zavzame za "skupna interdisciplinarna teoretična in praktična prizadevanja" (str. 57), ki naj po možnosti odgovorijo na zgornje vprašanje. V tem delu je predstavljen širok in raznovrsten nabor analitskih postopkov, med njimi tudi takšni, ki pri nas še niso uveljavljeni v praksi, vendar sodijo v strokovni repertoar prostorskega planiranja. To so presoje družbenih vplivov (PDV), analiza politik in diskurzivna analiza ter raziskovanje javnega mnjenja kot najznačilnejša sociološka metoda.

Metodologija PDV se je razvila na presečišču sociologije, politologije, demografije in sorodnih ved. So nekakšen "družboslovni" komplement presojam vplivov na naravno okolje (PVO), vendar se v nasprotju od slednjih niso uveljavile kot obvezni sestavni del analiz posledic večjih posegov v prostor. PVO kažejo na objektivne učinke fizičnega posega v geosferi in biosferi, PDV pa naj bi prepoznavale predvsem "subjektivne" družbene percepcije le-teh.

V zadnjem delu je priloga s kvalitativno analizo konkretnega primera iskanja primerne lokacije za odlagališče nizko in srednje radioaktivnih odpadkov, ki temelji na nestandardiziranih intervjujih in diskurzivnih analizah izjav neposredno vpletenih.

Iz zgornjega lahko na kratko izluščimo nekaj posamičnih kvalitativnih, ki odlikujejo besedilo v celoti. Avtorju je uspelo prevesti abstraktne sociološke koncepte in prostorskim strokam težko razumljiv specialistični jezik v "skupno razpravljalno polje", prav

tako je na nekaterih točkah jasno argumentirana uporabnost sociološke teorije pri prostorskem planiranju. Knjiga je nesporno pomemben prispevek za obe področji: za prostorsko sociologijo, ker skuša prestopiti abstraktnost in apriorno disciplinarno izoliranost, za prostorske stroke pa zato, ker uspešno utemelji potrebo po njihovem odpiranju in dovzetnosti za sociološka spoznanja, in sicer ne šele v "kriznih" situacijah, temveč prek npr. strateškega načrtovanja že v izhodiščnih pripravih prostorskih posegov.

Alenka KRAŠOVEC

Danica Fink-Hafner

Politične stranke

Fakulteta za družbene vede, Ljubljana, 2001, str. 285, 4.340,00 SIT (ISBN: 961-235-0787)

Knjiga Danice Fink-Hafner je osredotočena na preučevanje ključnega dejavnika sodobnega vladanja, pogosto sinonima za moderno družbo in moderno politiko oziroma na, kot je menil Weber, "otroke demokracije" - politične stranke. "Politične stranke" so vse od knjige Albina Ogrisa iz leta 1926 edino tako obsežno in vseobsegajoče delo o strankah v Sloveniji. Povod za podrobnejše preučevanje strank je bilo dejstvo, da prehoda v demokracijo, s katerim se je Slovenija soočila konec 80. let 20. stoletja, ni mogoče izpeljati brez strank. Stranke so namreč osrednji igralci tega procesa, ki lahko s svojim odločanjem pomembno vplivajo na potek in tudi uspeh prehoda v demokracijo. Knjiga je razdeljena v pet delov, pri čemer so štirje deli namenjeni strankam na slovenskih (jugoslovanskih) tleh.

Prvi del knjige je posvečen razlagi najpomembnejših politoloških pojmov in teorij. Tako se že na začetku soočimo z dejstvom, da ni enotne opredelitve pojma "politična stranka", saj so opredelitve zgodovinsko in kulturno pogojene. Ob tem avtorica kritično izpostavi, da je ob vseh opredelitvah in teorijah o strankah vidna obremenjenost večine politologov z evropocentričnimi,

celo zahodnoevropocentričnimi pogledi. Kritika evropocentrizma je izpostavljena zlasti pri predstavitvi različnih teorij o nastanku in razvoju strank (institucionalni, krizni, modernizacijski in organizacijski), s pomočjo katerih skuša v nadaljevanju knjige razložiti tudi nastanek in razvoj strank v Sloveniji oziroma Jugoslaviji ter njihovem doprinosu h kompletnjšemu razumevanju nastanka in razvoja strank. Ob tej temi se avtorica namreč dotakne nastanka in razvoja strank v tretjem svetu in na Japonskem. Pri tem ugotovi, da evropocentrični modeli v teh primerih dejansko nimajo pojasnjevalne moči.

Eno izmed pomembnih področij v preučevanju strank je izpostavitve razlik med strankami in podobnimi političnimi fenomeni, predvsem interesnimi skupinami in (novimi) družbenimi gibanji. Danica Fink-Hafner natančno in analitično predstavi razlike med omenjenimi političnimi fenomeni, ki v politični praksi pogosto stopajo v vzajemno instrumentalen odnos. V prvem delu knjige avtorica predstavi tudi vprašanje razmerja med strankami in demokracijo. Ob tem izpostavi nekatere kritične komentarje, ki so na stranke prihajali z levega, skrajno levega in konec 20. stoletja tudi s skrajno desnega ideološkega pola. Značilni kritični komentarji, ki so včasih zahtevali celo odpravo strank, so npr. bili: stranke so egoistične; stranke so dejavnik negacije demokracije, saj omejujejo dejavnost državljanov zgolj na volitve; stranke so "vojaške organizacije"... Da so stranke v določenih pogojih in časovnem okviru res lahko "vojaške organizacije" vidimo, ko Fink-Hafnerjeva predstavi različne vrste in tipe strank, ki so se razvili skozi čas. Z organizacijskega vidika predstavi stranke caucusa, branžne stranke, celice in milice; z vidika selekcije članstva predstavi kadrovske in množične stranke; z vidika razmerja stranke do socialne strukture nas sooči z razrednimi in "catch-all" (ljudskimi) strankami; glede na vlogo članov-posameznikov v strankah so te razdeljene na stranke individualne reprezentacije, stranke (demokratske) integracije in stranke totalne integracije. Za konec ilustrira zgodovinski premik strank od državljanov k državi, pri čemer to poveže z nastankom

dveh tipov strank, značilnih za današnji čas - s kartelnimi in medijskimi strankami. Na podlagi predstavitve vrst in tipov strank nas avtorica prepriča, da so stranke dinamičen zgodovinski pojav, temeljne značilnosti strank in njihov položaj v družbi pa se lahko spreminjajo celo v posameznih državah.

Vsekakor se Fink-Hafnerjevi zdi potrebno izpostaviti tudi posebnosti raziskovanja strank v (post)socialističnih državah, saj je mednje sodila tudi Slovenija oziroma Jugoslavija. Tako najprej opozori, da v socialističnih državah po II. svetovni vojni ne moremo govoriti o sodobnem raziskovanju strank in strankarstva. Vendar pa so vzporedno s procesi liberalizacije in demokratičizacije (konec 80. in na začetku 90. let) v evropskih (post)socialističnih državah postajali pristopi in metodološki instrumentarij preučevanja (nastajanja) strank vse bolj podobni tistim, ki so jih raziskovalci uporabljali v kapitalističnih kontekstih. Ob tem avtorica kritično ovrednoti doprinos že omenjenih teorij o nastanku in razvoju strank k razlagi o nastanku in razvoju strank v (post)socialističnem evropskem prostoru. Izpostavi pa tudi pomen tranzitoloških teorij, saj druge teorije niso zmogle pojasniti razlik med demokratizacijskimi procesi v različnih družbah niti napovedati zakonitosti v zagotavljanju dolgoročne uspešnosti teh sprememb. Tranzitološke teorije pa na drugi strani razčlenjujejo in napovedujejo uspešnost demokratičnih prehodov ter vlogo političnih igralcev (tudi strank) v njih.

V drugem delu knjige se Danica Fink-Hafner posveti nastanku in razvoju strank na Slovenskem, in sicer od druge polovice 19. stoletja do II. svetovne vojne. Tako ugotovi, da so v omenjenem obdobju na nastanek in razvoj strank vplivali različni notranji (modernizacijski) in zunanji dejavniki. Ob tem se še izkaže, da je bilo poleg zunanjih dejavnikov, zlasti v politološko relevantnem pogledu, malo raziskano tudi delovanje slovenskih parlamentarcev, političnih klubov ter njihov razvoj v stranke. Zato procesi, opisani v zgodovinskih študijah, izrecno kažejo na zunajparlamentarni nastanek prvih slovenskih strank.

Več pozornosti je v drugem delu namenjeno predstavitvi strank, predstavnic treh

najpomembnejših duhovnih družin strank (liberalne, konservativne, socialistične/socialdemokratske), ki so se oblikovale do konca 19. stoletja. Poleg teh strank so se do konca 20. let 20. stoletja oblikovale še agrarne, skrajno leve in skrajno desne stranke, tako da se je na Slovenskem v resnici oblikoval ideološkopolitični spekter, primerljiv z ideološkopolitičnimi spektri v drugih evropskih državah v istem obdobju. Čeprav je avtoričino preučevanje osredotočeno na stranke, ki so pomembno oblikovale politični prostor, s kratko omembo regionalnih in srednješolskih političnih organizacij, ki so občasno popestrile politično dogajanje in prostor, izstopi tudi dejstvo, da smo Slovenci že na začetku 20. stoletja poznali na nek način posebne politične organizacije, znane v današnjem času.

Pod drobnogledom so še družbeni razcepi, ki sta jih identificirala Lipset in Rokkan (osrčje-obrobje, država-cerkev, mesto-podeželje, delodajalci-delojemalci). Fink-Hafnerjeva ugotovi, da so se na Slovenskem pogosto oblikovali prepleti omenjenih cepitev, ki so bili vzrok za nekatere velike politične polarizacije, zlasti med liberalnim in katoliško konservativnim taborom. Izrazito kompleksen naj bi bil preplet cepitev pred II. svetovno vojno in med njo, ko je bil pri mobilizaciji občutij ljudi zelo aktiven komunistični segment slovenske politike. Na koncu je avtorica lepo prikazala, da je posamezne slovenske stranke v preučevanem obdobju hipotetično moč razvrstiti v vse v prvem delu podrobneje predstavljene vrste in tipe strank.

Preučevanje strank v Sloveniji oziroma v Jugoslaviji v obdobju socializma začne z ugotovitvijo, da od začetka II. svetovne vojne do izteka 80. let ne moremo govoriti o strankah, ki bi delovale v normalnem demokratičnem okolju in bi tekmovala za oblast po demokratični poti. V slovenskem zornem kotu je prikazano predvsem dogajanje v Sloveniji kot skoraj neodvisni enoti preučevanja. Pri obravnavi obdobja med II. svetovno vojno je izpostavljena zlasti različnost ideološkopolitičnih skupin, družbene cepitve, organizacijske značilnosti delovanja strank ter primerjava med nasprotnima koalicijama (glede načina delovanja, koaliranja,

glede organizacijskih virov...) - narodnoosvobodilnim gibanjem in meščanskimi strankami. Omenjeni čas pa je raziskovalno zaključen s prikazom oblikovanja enostranskega sistema oziroma zraščanja KP in novonastajajoče države.

Dogajanje v jugoslovanskem prostoru Fink-Hafnerjeva obravnava predvsem z vidika procesov, ki so ugodno vplivali na občasno politično pluralizacijo, znotraj posameznih zveznih enot pa so sprožali nastanek strank konec 80. in na začetku 90. let 20. stoletja. Posebna pozornost je namenjena dejavnikom politične pluralizacije na ravni zvezne države in oblikovanja nadomestkov strank ter dejavnikom nesočasnosti in razlik pri vnovičnem vznikanju strank v različnih delih Jugoslavije. Tako je pod drobnogledom tudi vloga nacionalizma kot avtonomnega dejavnika v političnih cepitvah, ki je v jugoslovansko javno življenje vstopil v 80. letih, in sicer prek množičnih medijev, ko so politični tedniki začeli delovati kot politični igralci. Vsekakor je zanimiva predstavitev posebne vrste strank - jugoslovanskih strank, ki so bile legalizirane sredi leta 1990 (na zvezni ravni se jih je registriralo 13, bile pa so ustanovljene tudi po posameznih republikah). Avtorica ocenjuje, da se te stranke niso uveljavile kot povezovalni dejavnik v obdobju razkroja zvezne države ter so bile le obrobni in kratkotrajen pojav.

Posebno poglavje znotraj tretjega dela knjige je posvečeno nastanku in razvoju strank v Sloveniji v obdobju tranzicije. Nastanek in razvoj strank, ki je tudi v Sloveniji potekal v več fazah, je posledica zapletenega spleta raznolikih dejavnikov, ki se jih lahko vsaj deloma pojasni z modernizacijsko, krizno, organizacijsko in institucionalno teorijo. Pomembno vlogo pri nastanku in razvoju strank je odigrala opozicija, ki se je od sredine 70. let do sedaj spreminjala (od (sub)kulturne, prek družbene, do nadzorovane politične opozicije in "sistemske" opozicije do politične opozicije v večstrankarskem sistemu). Potrebno pa je poudariti še eno značilnost, preoblikovana politična elita je celo uzakonila večstrankarstvo še znotraj socialistične zvezne jugoslovanske države z enostrankarsko ustavno ureditvijo.

Ugotovila je namreč, da je delitev oblasti z nefundamentalistično opozicijo postal nujen pogoj za njeno preživetje.

Ob koncu tretjega dela pa se avtorica zopet ukvarja z družbenimi cepitvami in njihovim vplivom na strankarski sistem od konca 80. let do sedaj. Tokrat se Lipsetovim in Rokkanovim cepitvam pridruži še izvirno postsocialistična cepitev komunizem - protikomunizem, ki je v največji meri izražena kot cepitev med novo nastalimi strankami in preoblikovanimi družbenopolitičnimi organizacijami.

V četrtem delu je pozornost posvečena političnemu pluralizmu kot dejavniku demokratizacije družbe. Konec 80. let so bila zelo pomembna razmerja med stališči o političnem pluralizmu na štirih ravneh: med državljani Slovenije, v uradnih stališčih forumov republiških družbenopolitičnih organizacij, med funkcionarji ZK in SZDL na lokalnih ravneh organiziranosti, v uradnih stališčih novih, alternativnih in opozicijskih subjektov v Sloveniji. Avtorica je prepričana, da je bila prav prepletenost stališč teh štirih ravni zelo pomembna za vzpostavitev političnega pluralizma, čeprav so bila zaradi specifične ustavne in praktične politične vloge stališča ZK in SZDL ter njihovih funkcionarjev najpomembnejša. Fink-Hafnerjeva predstavi rezultate empirične raziskave o njihovih stališčih oziroma spreminjanju letih. Na podlagi empiričnih podatkov je izpostavljenih nekaj zanimivih ugotovitev: stališča politične elite so se ob izteku 80. let zelo hitro spreminjala, kljub temu pa je bila monistična politična kultura v njej še zelo zakoreninjena, čeprav je bila do novih družbenih gibanj relativno strpna; ob tem se je izpostavila nepopolna konsistentnost političnih stališč te elite; izkazalo se je, da so bile lokalne politične elite v tem obdobju konservativnejše kakor nacionalna politična elita - prve so zagovarjale le notranjo pluralizacijo ZK in SZDL.

V zadnjem delu knjige je poudarek na svobodi (političnega) združevanja, ki je kazalnik in dejavnik moderne demokracije ter je tudi nujen, ne pa zadosten predpogoj za delovanje politične opozicije. Uresničevanje svobode združevanja je

tesno povezano z uresničevanjem vseh drugih politično pomembnih pravic.

Zelo poučen je zgodovinski pregled ureditve svobode združevanja. Prva pomembna omejitev svobode združevanja se je zgodila že leta 1921 in se je nadaljevala vse do II. svetovne vojne. Na drugi strani pa je socialistična Jugoslavija razmeroma pozno uvedla sistemsko normativno omejevanje politične opozicije, saj pravno ni bilo sporno, da je bilo delovanje strank tudi po ustavi iz leta 1963 še vedno legalno, čeprav je s to ustavo pojem "politična stranka" izginil iz jugoslovanske pravne ureditve, večstrankarstvo pa je bilo praktično omejevano že dosti pred tem. V nadaljevanju avtorica prikaže, kako je Slovenija izkoristila dvojnost znotraj ustave iz leta 1974 (priznavanje človekovih pravic in svoboščin, skupaj s pravico do svobodnega združevanja, in izničenje konkretnih ustavnih členov, ki so to omogočali, s temeljnimi načeli) za prehod v večstrankarski sistem po "zakoniti poti". Kljub temu pa je dejstvo, da je oblikovanje pravnih norm za urejanje svobode združevanja med prehodom v demokracijo potekalo v več fazah, ki se jih lahko razdeli v dvoje obdobji. V prvem obdobju spremljamo ukrepe stare politične elite, ki so pripeljali do uveljavitve političnega in strankarskega pluralizma oziroma do sprejetja Zakona o političnem združevanju decembra 1989. V drugem obdobju pa je pod drobnogledom strankarska zakonodaja oziroma vsebinska dinamičnost ureditve nekaterih najpomembnejših vidikov v tej zakonodaji od leta 1989 do sedaj (npr. opredelitve strank, njihovih funkcij, notranje ureditve, načinov delovanja, financiranja, pogojev in načinov registriranja ter omejevanja svobode združevanja, kazni za kršenje zakonodaje in protikorupcijska določila). Na podlagi celotne analize normativnih rešitev in prakse delovanja strank avtorica ugotavlja, da se slovenske stranke približujejo zahodnoevropskim izkušnjam, zlasti v pogledu normativnega pomika strank od družbe k državi (zakonska opredelitev financiranja iz državnega proračuna) in v strankarski praksi (delovanje v obliki kartelov strank, ki se otepajo s problemi legitimnosti, zlorab javnih funkcij in s finančnimi aferami).

Ob koncu lahko rečemo, da knjiga "Politične stranke" združuje veliko teoretičnega znanja in tudi empiričnih podatkov. Z omenjeno knjigo smo Slovenci dobili obširno politološko delo, ki nas poučuje o strankah v Sloveniji ter o procesih, ki so spremljali oziroma pogojevali nastanek in razvoj strank vse od konca 19. stoletja. Tako se je kopici zgodovinskih knjig, ki preučujejo delovanje strank (zlasti v prvi polovici 20. stoletja), pridružila knjiga, ki omenjeno področje preučuje z drugih, stasioloških in tranzitoloških vidikov. Posebno pohvalo pa si knjiga zasluži tudi zaradi utemeljene kritike evropocentrizma v preučevanju strank in opozorila, da nekatera področja politične zgodovine Slovencev niso zadosti preučena.

Mirsad BEGIĆ

Bruno Éttiene

Radikalni islamizem

Cankarjeva založba, Ljubljana 2000, str. 468, 6.345,00 SIT (ISBN: 961-231-176-5)

Po enajstem septembru 2001, terorističnem napadu na simbola svetovne trgovske in vojaške prevlade Združenih držav Amerike, newyorški World Trade Center in washingtonski Pentagon, je na Zahodu zanimanje za islam, islamizem in muslimanski svet na splošno v konjunkturi. Kar je seveda razumljivo, saj velja, da so napad zakrivili islamski skrajneži oz. islamski "fanatiki" in\ali "fundamentalisti", kot se je takoj po napadu - kasneje pa toliko bolj - hitelo razlagati. Vsekakor pa to na novo porojeno zanimanje ni prav vzpodbudno, saj po eni strani kaže, da je za spoznavanje Drugega (in islam je za Zahod že od nekdaj Drugi) potreben nasilni in kataklizmični vdor, po drugi strani pa govori o tem, da islama (kot religije, politične ureditve in socialnega fenomena) pravzaprav nikoli nismo poznali. Hkrati velja seveda pripomniti, da sam proces spoznavanja ni nekaj dovršnega, nekaj dokončnega, kjer bi imeli neko namišljeno točko, na kateri bi lahko dejali: zdaj pa ta fenomen poznamo.

In še preden se je dodobra polegel prah ter preštelu mrtve v ruševinah, že se je v bran svobodi, demokraciji in zahodnemu načinu življenja oblikovala "protiteroristična koalicija", za tarčo so določili obubožani islamistični talibanski režim v Afganistanu in začela "vojna proti terorju", kakor so vojaško kampanjo - ki ji sedaj že ni videti konca - poimenovali vojaški, politični in medijski voditelji z one strani Atlantika. Preokupirani z maščevanjem (oz. uveljavljanjem pravice kot pravijo glavni protagonisti) pa nimamo niti časa niti volje, kaj šele energije, da bi svet, od koder je priletel napad na ZDA, tudi spoznali. Kar nas upravičeno žalosti, saj kaže, da se iz vsega slabega, kar se je zgodilo od lanskega septembra, ne bomo kaj prida naučili. Svet ni postal z enajstim septembrom, s tistim dnem - in dnevi, ki so mu sledili - se je kvečjemu prelevil.

Zato je povsem na mestu knjiga francoskega profesorja političnih ved Éttiena Radikalni islamizem, ki so jo na prelomu tisočletja založili pri Cankarjevi založbi. Éttiene nas s temeljitim poznavanjem islama, zgodovine islama pa tudi političnega islama popelje skozi črno luknjo tistega, čemur številni evropski (pa tudi širše zahodni) "humanisti" v svoji značilno diskvalifikatorni in oportuno manihejski maniri pravijo "fanatizem" in ekspanzionizem islama. Ponuja nam konstruktivno/pozitivno branje islama, njegove zgodovine in poglobljeno analizo radikalnega islama kot alternativnega odgovora na izzive in probleme modernega (nekateri bi rekli "globalnega") sveta. Knjiga je dober primer, kako se lahko pri pisanju o islamu izognemo evropocentrični perspektivi, ki vse prevečkrat pripelje do več-oziroma manjvrednostne obravnave kulturno-civilizacijskih prostorov, ki so v svojem bistvu samo pogojno primerljivi. Avtor opozarja, da kot marksizem in psihoanaliza iščeta in kaže na globinske vzroke ter vzvode, ki se kažejo v vsakokratni družbeni "nadgradnji", skuša zgodovina religij razbirati navzočnost transcendentnega in nadzgodovinskega v vsakdanjem življenju. Preučevanje vsakdanjega življenja, nečesa živetega, pa tako ali tako ni usmerjeno k njegovi reprodukciji, ampak prej k nazorni